

Nr 173.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tillfälligt anslag till hushållningssällskapen; given Stockholms slott den 4 mars 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Nils Hansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON.

Departementschefen statsrådet Hansson anförde:

Hushållningssällskapens huvudsakliga inkomst under senare tid ända till år 1915 har utgjorts av sällskapens andel i de för det allmännas räkning vid försäljning av brännvin uppburna försäljningsavgifterna. I samma mån som denna sällskapens inkomst, särskilt mot slutet av förra århundradet och början av det innevarande, hastigt ökades, sattes säll-Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 146 häft. (Nr 173.)

skapen i tillfälle att på ett allt mera verksamt och energiskt sätt ingripa i jordbrukets och dess binäringars förkovran och utveckling.

Genom beslut vid 1913 års riksdag indrogos emellertid brännvinsförsäljningsavgifterna till statsverket från och med år 1915 och hushållningssällskapen tillerkändes i samband därmed en till sammanlagt 2,100,000 kronor uppgående årlig ersättning, vilken efter vid 1914 års senare riksdag fastställda grunder fördelas mellan sällskapen. Förordning härom har utfärdats den 9 oktober 1914, nr 275.

Enligt sagda förordning sker fördelningen av det hushållningssällskapen beviljade anslaget sålunda, att ett grundbelopp av 10,000 kronor tillföres varje hushållningssällskap samt att därefter av anslagets återstod en andel, utgörande till och med år 1919 hälften men därefter tre femtedelar, fördelas efter den med jordbruk och fiske sysselsatta folkmängden inom hushållningssällskapsområdena och andra hälften, respektive två femtedelar, efter den övriga folkmängden inom samma områden. Därest enligt dessa grunder något hushållningssällskap skulle erhålla mindre än 35,000 kronor, skall dock detta belopp tilläggas hushållningssällskapet och återstoden av anslaget fördelas enligt de angivna grunderna mellan de övriga sällskapen. Fördelningen verkställs för tioårsperioder, börjande med år 1915.

På förslag av Kungl. Maj:t, föranlett av åtskilliga framställningar, har riksdagen å tilläggsstat för år 1920 anvisat ett förslagsanslag, högst 682,000 kronor, såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen, att utgå enligt de grunder, som tillstyrkts av dåvarande departementschefen i det vid propositionen om tilläggsstat till riksstaten för år 1920 fogade utdraget av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden. Enligt dessa grunder utgår tilläggsanslaget dels med hälften av grundbidraget, alltså med 5,000 kronor till varje sällskap eller tillhoppa 130,000 kronor, dels ock med 30 procent av det bidrag, 1,840,000 kronor, som icke är grundbidrag, eller således 552,000 kronor.

I skrivelse den 30 augusti 1920 har lantbruksstyrelsen hemställt, att i avbidan på lösandet av spörsmålet om hushållningssällskapens omorganisation, såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen enahanda belopp som 1920 måtte hos riksdagen begäras å tilläggsstat för år 1921 att utgå enligt samma grunder som föregående år.

Sakkunniga angående hushållningssällskapens omorganisation hava i utlåtande den 7 oktober 1920 erinrat, att av dyrtiden föranletts ytterligare stegringar i hushållningssällskapens administrationskostnader och allmänna utgifter. Detta gällde främst avlöningsförmånerna till sällskapens befattningshavare och de av senaste förhöjning av järnvägs-

taxorna förorsakade ökningarna av resekostnaderna. Med hänsyn till dessa omständigheter kunde det därför synas önskligt, att sällskapen för år 1921 tillerkändes ett större tillfälligt anslag än för år 1920. Då emellertid de sakkunniga inom närmaste tid ämnade framlägga sitt betänkande med, bland annat, förslag till ett mera definitivt ordnande av anslagsfrågorna till sällskapen, varigenom deras ekonomiska ställning före krigstiden syntes kunna i huvudsak återställas, samt dessutom, med hänsyn till det statsfinansiella läget, största återhållsamhet måste iakttagas beträffande anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1921, ansåge de sakkunniga sig icke böra för samma år föreslå höjning av ifrågasvarande tillfälliga anslag.

Då jag för egen del däremot ansåg starka skäl tala för att ifrågasvarande anslag bliver för innevarande år något ökat, men erforderlig utredning i ärendet icke hann bliva färdig till tiden för avlåtandet av propositionen om anslag å tilläggsstat för år 1921, tillstyrkte jag därför i punkten 47 av nämnda proposition, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på blivande proposition, beräkna för ändamålet ett anslag av 900,000 kronor. Detta förslag blev av Kungl. Maj:t gillat.

Efter det sagda proposition avlåtits, har från åtskilliga hushållningssällskap inkommit framställningar om ökade anslag för innevarande år. Över de fyra första, inkomna från Västmanlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens hushållningssällskap hava ovannämnda sakkunniga avgivit infordrat utlåtande den 21 februari 1921. Häri erinra de sakkunniga till en början om sitt utlåtande den 7 oktober 1920. Att de sakkunniga ansett sig sakna anledning att då förorda ett större tillfälligt anslag för år 1921 än för år 1920 hade haft sin grund i tre omständigheter nämligen, att sakkunnigas utredning, i vad den avsåge sällskapens ekonomiska ställning, då ännu ej kunnat slutföras, att det statsfinansiella läget manade till största sparsamhet, särskilt beträffande tilläggsanslag, samt att lantbruksstyrelsen för sin del ej ifrågasatt någon höjning av anslaget ifråga.

De sakkunniga anföra vidare:

»Förenämnda särskilt på grund av den bristande likformigheten i sällskapens räkenskaper mycket tidsödande och omfattande ekonomiska utredning är nu i det närmaste slutförd, utom beträffande år 1920. Ur denna tillåta sig sakkunniga meddela följande.

Hushållningssällskapens sammanlagda inkomster uppgingo år 1913 till omkring 3,988,000 kronor och år 1919 till omkring 4,443,000 kronor, vilket innebär en ökning av omkring 11 procent. Utgifterna sagda år voro omkring 3,549,000 respektive 4,704,000 kronor. Utgiftsstegringen var alltså omkring 33 procent. d. v. s. tre gånger så stor som inkomstökningen. Då penningvärdet under sagda

tidrymd sjönk till en tredjedel av 1913 års värde samt sällskapen samtidigt alades ett flertal nya uppgifter, är det uppenbart, att sällskapen måst väsentligt inskränka sin verksamhet eller ock ådraga sig betydande förluster.

De nu föreliggande framställningarna, särskilt den från Norrbottens läns hushållningssällskap, giva vid handen, att sällskapen trots inskränkningar i sin verksamhet och bidrag från landstingen åsamkat sig stora förluster, under åren 1914—1919 för Norrbottens läns sällskap uppgående till över 172,000 kronor, därav dock 57,000 kronor utgöras av en donation, som först år 1919 uppförts i räkenskaperna såsom en sällskapets skuld. Landstingsbidragen hava visserligen för Västmanlands och Jämtlands läns hushållningssällskap i regel hållit sig under 10,000 kronor, men hava däremot för Västerbottens och Norrbottens läns sällskap åren 1913—1918 i regel översigit 40,000 kronor samt för år 1919 uppgått till omkring 70,000 respektive 90,000 kronor, varav framgår att åtminstone landstingen i sistnämnda båda län med fog kunna avvisa framställningar om ökade bidrag, helst därtill för Norrbottens läns landsting kommer, att det till länets sällskap lämnats ett räntefritt lån å 60,000 kronor. För täckande av sina förluster hava sällskapen i allmänhet måst taga sina fonder i anspråk. Enligt vad sakkunniga inhämtat har det även förekommit, att sällskap måst upptaga banklån.

Om också av vad ifrågavarande sällskap anført och sakkunniga utrett är tydligt, att dessa sällskap hava behov av ökade statsbidrag för sin allmänna verksamhet, måste å andra sidan framhållas, att krigsåren även för åtskilliga andra sällskap medfört betydande ekonomiska uppoffringar. Detta gäller särskilt åren 1918 och 1919, då sällskapens sammanlagda förluster belöpte sig till omkring 255,000 respektive omkring 416,000 kronor. Genomgår man årsperioden 1913—1919 finner man, att nästan alla sällskap drabbats av förluster, som sammanlagda för vart och ett sällskap under hela nämnda tidrymd uppgått till betydande belopp, vilka dock i allmänhet i viss mån kompensrats genom överskott från något eller några år under samma tidrymd.

Det är icke för sakkunniga möjligt att här lämna en redogörelse för samtliga sällskaps nuvarande ekonomiska ställningar. Härom ämna sakkunniga i sitt blivande betänkande söka lämna en utredning. Nu torde det vara tillräckligt att, med hänvisning till det anförda, konstatera, att *alla* sällskap under krigstiden fått sin ekonomiska ställning försvagad, vissa alldeles undergrävd, och därmed blivit hindrade att i önskvärd omfattning fullfölja sin gagnarika verksamhet. Sakkunniga anse sig därför icke kunna tillstyrka, att enbart ifrågavarande sällskap tilldelas större statsbidrag än övriga sällskap, utan torde under år 1921, liksom under år 1920, en tillfällig höjning av statsanslaget för sällskapens allmänna verksamhet böra komma alla sällskap till del i förhållande till den fastställda ersättningen för brännvinsförsäljningsmedlen. Någon annan väg för ytterligare hjälp åt sällskapen synes för övrigt i avvaktan på slutförandet av sakkunnigas utredning knappast kunna beträdas. Det synes numera vara ett oundgängligt behov, att alla sällskap för år 1921 tillerkännas ett tillfälligt anslag å 50 procent av den till vederbörande sällskap utgående ersättningen för de indragna brännvinsförsäljningsmedlen. För detta ändamål erfordras ett tilläggsanslag å 1,050,000 kronor.»

På grund av vad sålunda anförts hava de sakkunniga hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att såsom tillfälligt anslag till

hushållningssällskapen, å tilläggsstat för år 1921 anvisa ett förslagsanslag, högst, å 1,050,000 kronor.

Från detta utlåtandet har en av de sakkunniga, domänintendenten Sven Linders, varit skiljaktig, samt för sin del anfört i huvudsak följande:

Enär de sakkunniga i utlåtandet den 7 oktober 1920 hemställt om anvisande av 682,000 kronor för år 1921, torde givetvis endast då oförutsedda och väsentligt förändrade förhållanden föranleda en annan uppfattning om anslagsbehovet. Denna utgångssynpunkt borde så mycket starkare fasthållas under rådande ekonomiskt bekymmersamma tider, under vilka samhälleliga institutioner måste pålägga sig den största sparsamhet och varsamhet vid användande av anslagsmedel.

Vad de hushållningssällskap, som inför Kungl. Maj:t framhållit sina förluster och nödtvungna inskränkningar i verksamheten, åberopat syntes ej innebära fullgiltiga skäl för att till ifrågavarande sällskap ytterligare höja anslagen, än mindre vore utrett, att ett sådant behov gjorde sig gällande lika för alla hushållningssällskap.

Av de siffror, som vore för de sakkunniga tillgängliga, kunde ej erhållas belägg för den mening, att hushållningssällskapens ekonomiska läge skulle plötsligt hava blivit till den grad förtvivlat, att en så ovanlig åtgärd behövde tillgripas som att nu begära bortåt dubbelt mera än för ett par månader sedan.

Särskilt betänkligt syntes det vara, att de sakkunniga, som inom kort skulle framlägga sitt omorganisationsförslag med därtill hörande anslagsberäkningar, nu förordade ytterligare tillfälligt anslag åt sällskapen.

Sedan ytterligare ett flertal framställningar inkommit från hushållningssällskap med begäran om höjning av tillfälligt anslag för 1921, har lantbruksstyrelsen i ärendet avgivit infordrat utlåtande den 2 mars 1921 och däri, efter erinran om sin skrivelse den 30 augusti 1920, anfört följande:

»Vid avlåtandet av nämnda skrivelse hade lantbruksstyrelsen sig icke bekant, huru långt ovannämnda sakkunnigas arbete fortskridit och räknade med att från de sakkunniga vore att förvänta framställning om anvisande av de statsmedel, vilka efter fullständig utredning befundes vara för hushållningssällskapens fortsatta verksamhet i åtminstone något så när oinskränkt omfattning oundgängligen erforderliga. Lantbruksstyrelsen ansåg sig vid sådant förhållande under nämnda förutsättning sakna anledning och hade för övrigt ej möjlighet att närmare precisera ifrågavarande anslagsbehov, utan inskränkte sig därför till att i avvidan på den pågående utredningens slutförande framhålla nödvändigheten av att under alla förhållanden åtminstone det för år 1920 anvisade tilläggsbeloppet komme hushållningssällskapen till del även under år 1921.

Lantbruksstyrelsens underdåniga framställning i förevarande avseende torde alltså näppeligen med fog kunna åberopas såsom skäl emot senare framburna krav på av särskilda skäl motiverade högre anslag åt hushållningssällskapen.

Då de sakkunnigas utredning angående hushållningssällskapens finansiella ställning tyvärr ännu icke finnes tillgänglig, är det givetvis allt fortfarande omöjligt att med full säkerhet överblicka föreliggande fråga. Så mycket är emellertid säkert,

att hushållningssällskapen i gemen till följd av penningvärdets nedgång endast med svårighet hava kunnat uppehålla den väsentliga delen av sin verksamhet. Såvitt lantbruksstyrelsen har sig bekant, hava alla hushållningssällskapen härvid ådragit sig mer eller mindre betydande förluster, som måst täckas av förefintlig kapitalbehållning, upplåning eller annorledes. Och detta har skett trots iakttagande av en långt driven sparsamhet, vilken flerstädes måst taga sig uttryck, bland annat, i oförmåga att bereda hos hushållningssällskapen anställd personal efter kristiden avpassade dyrtidstillägg.

Som bekant är hushållningssällskapens ekonomiska ställning högst olika, beroende dels därpå att hushållningssällskapen i olika hög grad haft möjlighet att reservera medel och dels därpå, att vissa hushållningssällskap i större utsträckning än andra kunnat bereda sig inkomst genom rörelse eller haft förmånen att bliva tillgodosedda med donationer.

Om det alltså med skäl kan sägas, att alla hushållningssällskap äro i trängande behov av ökat understöd från statens sida, så är det lika visst, att för vissa hushållningssällskaps vidkommande detta behov är större än för andras.

Med kännedom om det nu rådande allmänna läget inom här ifrågavarande område finner lantbruksstyrelsen sig böra tillstyrka att, på sätt meromnämnda sakkunniga föreslagit, hushållningssällskapen för innevarande år beredas ett till 1,050,000 kronor förhöjt tillfälligt anslag.

Beträffande åter fördelningen av detta anslag de olika hushållningssällskapen emellan håller lantbruksstyrelsen före, att såväl lämplighetshänsyn som rättvisa och billighet kräva, att någon jämkning i anslagsbeloppen allt efter de olika hushållningssällskapens konstaterade behov må kunna ske.

I överensstämmelse med denna uppfattning tillåter sig lantbruksstyrelsen föreslå, att av det belopp, som för ifrågavarande ändamål kan varda av riksdagen anvisat, 682,000 kronor fördelas emellan hushållningssällskapen efter samma grunder som under år 1920, men att den del av anslaget, varmed detta överskjuter nyssnämnda belopp, måtte ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att tilldelas de hushållningssällskap, vilka efter utredning kunna finnas vara i särskilt behov av ytterligare understöd.

*Departements-
chefen.*

Såsom jag redan framhållit, hyser jag den uppfattningen, att för beredande av tillfälligt anslag innevarande år till hushållningssällskapen erfordras högre belopp än föregående år. De nu av ovannämnda sakkunniga lämnade upplysningar giva ytterligare stöd härför.

Behovet av understöd är ifråga om vissa hushållningssällskap givetvis större än för andra. Sålunda torde i fråga om några sällskap deras ekonomiska ställning vara till den grad försvagad, att de svårigen utan ytterligare höjning av statsanslaget kunna under innevarande år i önskvärd utsträckning fortsätta sin verksamhet. Vid sådant förhållande kan jag icke biträda de sakkunnigas förslag om en för alla procentuellt lika stor förhöjning av årets tillfälliga anslag. Det synes mig i stället önskvärt, att en anordning träffas, varigenom ökad hjälp kan beredas de sällskap, som äro därav mest i behov. Det är ju känt, att ofta just inom

områdena för de sällskap, som hava den svagaste ekonomin, behovet av stöd och uppmuntran för jordbruket är allra mest framträdande. Vid behovets bedömande bör givetvis ledning vara att vinna av sällskapens inkomster och utgifter under nästföregående år och av deras balanskonto vid samma års slut. Dessa sifferuppgifter lära dock icke i och för sig giva fullt tydligt uttryck för förändringarna i verksamhetens omfattning och än mindre för det föreliggande behovet, utan härför erfordras åtskilliga kompletterande uppgifter. Jag anser det därför icke lämpligt, att några stela regler uppställas för beräkning av ett ytterligare statsbidrag, utan anser, i likhet med lantbruksstyrelsen, att detta bör bliva beroende på Kungl. Maj:ts prövning, sedan ansökningar inkommit och lantbruksstyrelsen yttrat sig.

Jag vill därför tillstyrka, att utöver samma bidragsbelopp som i fjol, att utgå enligt de då bestämda reglerna, måtte ställas till Kungl. Maj:ts förfogande ett visst anslagsbelopp att disponeras i mån av behov i varje särskilt fall. Att härför begära så stort belopp, som lantbruksstyrelsen ifrågasatt, kan jag dock icke tillstyrka. Hela anslaget för ändamålet bör begränsas till det i propositionen om tilläggsstat för år 1921 beräknade beloppet, 900,000 kronor. Härigenom kommer det till Kungl. Maj:ts förfogande avsedda beloppet att utgöra 218,000 kronor.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att å *tilläggsstat* för år 1921 såsom tillfälligt anslag till hushållningssällskapen anvisa ett förslagsanslag, högst kronor 900,000, varav 682,000 kronor skola utgå enligt samma grunder, som godkänts beträffande dylikt anslag för år 1920, och återstoden må av Kungl. Maj:t för ändamålet disponeras efter prövning av behovet i varje särskilt fall.

Statsrådets övriga ledamöter instämde i vad departementschefen sålunda hemställt.

Hans Maj:t Konungen behagade härtill lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

M. De Geer.